

فؤیه توُن

سیری در فرهنگ آذربایجان

دکتر محمد جریری اکبری

انتشارات یاران

سرشناسه : حریری اکبری . محمد ، ۱۳۲۳ -
 Hariri_Akbari, Mohammad
 عنوان و نام یزدید آور : فؤیه تون : سیری در فرهنگ آذربایجان محمد حریری اکبری .
 مشخصات نشر : تبریز ، یاران
 مشخصات ظاهری : ۲۵۶ ص
 شابک : ۷ - ۰۰۵ - ۲۳۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه
 موضوع : فرهنگ عامه - - ایران - - آذربایجان
 موضوع : ادبیات ترکی - - ایران
 رده بندی کنگره : ۱۳۸۹ ح ۴ : GR ۲۹۱۰۱۴
 رده بندی دیوینی : ۰۹۵۵۳ : ۳۹۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۱۹۶۳۷۸۹

فؤیه تون (سیری در فرهنگ آذربایجان)

- تالیف : محمد حریری اکبری • ناشر : یاران
- لیتوگرافی : واژه • چاپ : سهند • تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
- نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۰ • قطع : رقعی - ۲۵۶ صفحه
- قیمت : ۵۰۰۰۰ ریال
- شابک : ۷ - ۰۰۵ - ۲۳۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

حق چاپ محفوظ است

مراکز بخش انتشارات یاران

تبریز- خیابان امین ، پاساژ کریمی : تلفن : ۵۵۶۷۹۲۵ - ۵۵۴۱۱۳۱
 خیابان امام ، نرسیده به سه راه تربیت ، انتشارات یاران . کتابفروشی نوبل
 تلفن : ۵۵۵۷۲۹۶ - ۵۵۵۱۴۶۲
 انتشارات آذربایجان تلفن : ۵۵۴۱۱۳۱

فهرست

۶۷ (۱۲) انششگین اصل نمبى	۹..... اۋن سۆزدن اۋنجه
۶۹ (۱۳) دنم قيراسى	۱۱..... اۋن سۆز
۷۲ (۱۴) يىنكه ياشلاردان دۆزلديرم	
۷۴ (۱۵) آغ ، قره ، قيرمىزى	
۷۵ (۱۶) تزه دن بسم الله	فۇييه تۇنلار
۷۶ (۱۷) بۇل كسن	(۱) دوه ايلن قاتيرلار ۴۴
۷۷ (۱۸) قيرمىزى داوا	(۲) يارانيش افسانه سى ۴۶
۷۸ (۱۹) جۇنى نين اوشاقلېغى	(۳) سلېمان لا ميغميغا ۴۸
۸۱ (۲۰) ايكى مال	(۴) سلېمان لا قارشىقا ۵۰
۸۲ (۲۱) هارون الرشيدىن قدرتى	(۵) دنيا مالى ۵۱
۸۴ (۲۲) اوشاقلالوطى	(۶) يىزىن سۆزو ۵۳
۸۵ (۲۳) خامنه نين قهوه چى سى	(۷) ماللا نصر الدين ۵۵
۸۶ (۲۴) بېگ ابله بۇخسول	(۸) حيوانلار باغچاسى ۵۶
۸۷ (۲۵) مەكتەپن قالماق	(۹) ارشميدس ۵۷
۸۹ (۲۶) خان آقا	ضميمه ۵۹
۹۰ (۲۷) قارا ايت	ارشميدسين خيالى تصويرى ۶۱
۹۱ (۲۸) بلى خاتا	بۈيۈك بابا ھديه سى ۶۲
۹۳ (۲۹) بىز تىبلىك	(۱۰) دوه محشرده ۶۳
۹۵ (۳۰) غازلارلا قىزىل لار	(۱۱) تىبل شاگرد ۶۵

- (۳۱) حیوانلارین ان مهربانی ۹۷
- (۳۲) مهربانلیقلا زوربالیق ۹۹
- (۳۳) پادشاهلا پینه چی ۱۰۱
- (۳۴) ایکی باجی ۱۰۴
- (۳۵) یتیم ابراهیم ۱۰۶
- (۳۶) اینشهاین ۱۰۹
- (۳۷) آلیق قلابی لاری ۱۱۱
- (۳۸) قابیز بیر دنه لیر ؟ ۱۱۳
- (۳۹) قاتل ۱۱۴
- (۴۰) شیخ ممّد ۱۱۵
- (۴۱) شیخ معذین انوی ۱۱۶
- (۴۲) خویون دلی سی ۱۱۷
- (۴۳) سقراط ۱۱۸
- (۴۴) سقراط ایله دلی ۱۱۹
- (۴۵) آخر چرشنیه ۱۲۰
- (۴۶) بوش بوراخ ۱۲۲
- (۴۷) جُحی ۱۲۳
- (۴۸) مأمون ایله یئنی پیغمبر ۱۲۴
- (۴۹) قزوین لی ۱۲۵
- (۵۰) سرباز ۱۲۶
- (۵۱) ارکویون دینچی ۱۲۷
- (۵۲) نییه او توروب خانیملایرسیز؟ ۱۲۸
- (۵۳) سفنه له مه ۱۲۹
- (۵۴) قره تیرزه ۱۳۰
- (۵۵) حاضر جوابلیق ۱۳۳
- (۵۶) انششگین قولاغی ۱۳۴
- (۵۷) بۆرک لر بیر جور ننیل لر کی. ۱۳۶
- (۵۸) استاد ۱۳۹
- (۵۹) بارک الله ۱۴۰
- (۶۰) لویوک قاز ۱۴۳
- (۶۱) قیله عالمین دوشونجه لری ۱۴۴
- (۶۲) ماران ایله آت ۱۴۶
- (۶۳) اوزو یولالیق دان ۱۴۷
- (۶۴) هر کیمه اچیرسان : آچ ۱۴۸
- (۶۵) حاجی زاده ۱۴۹
- (۶۶) دیه ناک ۱۵۱
- (۶۷) سوره باخماق ادب دندیر ۱۵۲
- (۶۸) سییریرسن ، سییریم ؟ ۱۵۵
- (۶۹) انششک لر قهوه ختاسی ۱۵۶
- (۷۰) عصریمیزین دایناسوری ۱۵۸
- (۷۱) گل ایندی چلو یی ۱۶۰
- (۷۲) دورد شعله ۱۶۱

- (۷۳) چىنى چاپدان ۱۶۲
- (۷۴) انشىشىگىن كۆنگە سى ۱۶۳
- (۷۵) امورىن نىيە رى ۱۶۴
- (۷۶) بىلىجى ددە ۱۶۵
- (۷۷) بۆيۈكلەلە باغلى لىق ۱۶۶
- (۷۸) قوناغىن مقامى ۱۶۷
- (۷۹) علم ايله مال ۱۶۸
- (۸۰) لعنت ۱۶۹
- (۸۱) قاتىرىن تىسمى ۱۷۰
- (۸۲) آتاتىن خىمتىندە ۱۷۱
- (۸۳) قۇل لارىن قۇلى ۱۷۱
- (۸۴) عجب ۱۷۴
- (۸۵) نىيە گۆلمە من ؟ ۱۷۴
- (۸۶) امير تيمورون فىلى ۱۷۵
- (۸۷) غنر ايله قۇيون ۱۷۶
- (۸۸) صوفى لرىن شىھانتى ۱۷۸
- (۸۹) دۇيان او رحمتلىك لر دىر ۱۷۹
- (۹۰) كار دنېيلم كى ۱۸۱
- (۹۱) حضرت عيسى ۱۸۲
- (۹۲) وزير ايله نلىك ۱۸۳
- (۹۳) اتولمىگە ماراقلاندىرما ۱۸۴
- (۹۴) ايش بىلن سلماتى ۱۸۶
- (۹۵) اوو يىنتىن دىر ، آت مىنتىن ۱۸۷
- (۹۶) فرعون راق ۱۸۸
- (۹۷) صوفى لر ۱۸۹
- (۹۸) خاخۇل لار ۱۹۰
- (۹۹) علم نە اوچوندور ۱۹۱
- (۱۰۰) گىرمان ۱۹۲
- (۱۰۱) حكمت ۱۹۳
- (۱۰۲) تىكلىد ۱۹۴
- (۱۰۳) عىب ايله هنر ۱۹۵
- (۱۰۴) رىئال لىقلا عكىسى ۱۹۶
- (۱۰۵) آلاھىن يىرى ۱۹۷
- (۱۰۶) علمىن فايداسى ۱۹۹
- (۱۰۷) نۇجە خوان ۲۰۰
- (۱۰۸) سماع ۲۰۱
- (۱۰۹) اوزونلوتاپ ۲۰۲
- (۱۱۰) موسى نىن سىوالى ۲۰۳
- (۱۱۱) اوژك لرىن كىيە سى ۲۰۴
- (۱۱۲) ابايزىدىن مگە سىفرى ۲۰۵
- (۱۱۳) ايكى يۇلداش ۲۰۶
- (۱۱۴) بالىغىن صىفتى ۲۰۷

۲۱۸	(۱۲۵) ابو یزید ایلہ ایت	۲۰۸	(۱۱۵) نعلزدا دانیشمالار
۲۱۹	(۱۲۶) اولوم آیاغینداکی شهادت	۲۰۹	(۱۱۶) اویون
۲۲۰	(۱۲۷) حلاج	۲۱۰	(۱۱۷) هم لطف دور ، هم قهر
۲۲۱	(۱۲۸) قارداش اوغلو	۲۱۱	(۱۱۸) معنی بیر دیر
۲۲۲	(۱۲۹) قاریشقا ایلہ دوه	۲۱۲	(۱۱۹) ابایزید تقوی
۲۲۳	(۱۳۰) هارون الرشید ایلہ لیلی	۲۱۳	(۱۲۰) سلطان محمود لا اياز
۲۲۴	(۱۳۱) اوزون سن	۲۱۴	(۱۲۱) ابو مسلم خراسانی
۲۲۶	تکمله (پیشگفتار فارسی)	۲۱۵	(۱۲۲) اوسنو اورتولو، بوخسا اوسنو اچیق؟
۲۵۲	قاینقلار :	۲۱۶	(۱۲۳) قالا
		۲۱۷	(۱۲۴) شیخ شهاب

اۋن سۆزدن اۋنجه

ايسنانميرام بيرىسى آذربايجان ادبىياتى ايسله تانىش اۋلا، استاد كىرىم مشروطهچى، سۆنمىزىن اۋزو، سۆزو و اثرلىرىله تانىش اۋلمايد. سۆنمىزىن نىچە - نىچە كىتابلارى، شعر دفترلىرى، چۇخلو درىن معالى اۋيودلىرى، اۋنون، گىتىش معنا ميدانلارلىن شاھسوارى اۋلدوغونو ثبوت اندىر. اۋنا گۆره ده بىلە بير استادىن وصفىنى سۆزلىرىن دارىسقال ميدانىنا سىغىشىدىرماق اۋلماز. اۋنون پىارلاق اثرلىرىن نىچە بىرىسىدىن سۆز آچماساق دا، يالنىز بيرجه ييتىنى بورادا گىتىرەك اۋنو اۋلدوغو كىمى تانىتىدۇر:

اۋ ذروەدن بوراخىلىش داشام كى، داغ داشا قارشى
سىنىپ داغىلمايشام، ھى كمانە باغلامىشام من

بىلە بىرىۋكسك سۈيەدە، دۇشۋونجه و دۇق صاحىنە
آر خالاناراق جرأت اىلەدىم اۋز آنا دىلىمىزدە اۋلان، دىيىلن
فۈيەتۈنلار بىر يىترە يىغام. استادىن دىگرلى يىمۇل- يۇلاچاق
گۈسترمەسى، آغىر زىمت آپاران ابدىتى^۱ اۋلماسايدى، بو كىتاب،
ايشىق اۋزو گۆرمۇزدى.

اۋنا گۆره سۆنمىز جىنابلارنا اۋز مىتدارلىغىمى بىلدىرىپ، ھىم دە
دۈمەلىم بىوايش مىنىم اىلكىن تىجرەم اۋلدوغوندىن، يقىن كى،
خىطاسىز، نىقسانسىز دىيىل. عىن زىماندا، اىستر فۇرم، اىسترسە دە
مىحتوا باخىمىدىن، اۋلان - فالان آزغىنلىقلار، يىتسىزلىكلەر

ھامىسى مەنە غايىدۇر. نەزەر صاحىلىرىدىن، اومورام اۇنلارى آرايىب،
آيىردا ائىمكەلە، مە آيىدىنلا تىماقدان اسىرگە مەسىنلر.

م. ح. الف

www.ketab.ir

اۋن سۆز

(۱)

انسانلار يېن قىزۇشۇپ، ايسلىكىن تۇپلوملارى^۱ قورمالاريندان ايسنديه قىذر، آدامسلارين بىر - بىرىنە باغلىلىقلارى، انسان قىروپلارى يېن^۲ آراسىندا يارانمىش ايسلىشكىلر، قىروپلاردان دۇغولان مناسبتلر، هم ده تۇپلوملارين اۋزلىرى يېن آراسىنداكى مناسبتلر، بو تۇپلوملارين سۇسيال^۳ باشامىنى، ائىلەجە ده سۇسيال انكشافيىنى تامين ائتمىشىدىر. ايسلىشكىلرلە مناسبتلر، كىچىك، ياخود بۇيوك تۇپلوملارين محتواسىنى، اۋلاردان تۇرەنن سۇسيال فاكتلارى^۴ ياراتمىشىدىر. بو ماددى و معنى فاكتلارين هر بىرىسى معنى بىر زمان، معنى بىر مكاندا تايىلمىش بىر فنومن^۵ دىر. دىمك، زمانىز، مكانىز فاكتىن اۋلوشو امكانىزدىر. فاكتلار

۱ - تۇپلوم: جامعه Society.

۲ - قىروپ، گروپ: Group.

۳ - سۇسيال: اجتماعى Social.

۴ - فاكت: واقىيت - امر واقع Fact.

۵ - فنومن: پدیده Phenomen.

اۋز زىمانلارنى، اۋز مەكانلارىندىن ئىشكىدە، آنىچاق رىوايتلردە^۱ ياشايدىلار.

بىئەنلەلىككە، اۋنىچە رىوايتلار دىيەلە گىتىرىلەش، سۈيەنلەش فاكىتلار دىر. زىمان بۇيۇ، دىنە گىلەن اىمگەلر^۲ دە دىيەلە گىلەن دىيەلەش دىر. دىنەك اۋلار كى اۋ زىماندىن بىرى، اىكى جۇر رىوايت تاپىلەش دىر: بىرىنچى مەن بىر فاكىتى تاپىدىغان رىوايت لردىر. اىكىنچى سى ايسە اۋ رىوايتلردىر كى، انىلارنى قوشمالارىندىن سۇنرا، دىنەنلەن باشقا چالاشمالارىندىن تۈرەنەش. بىر چىۋىخ اوزون زىمانلار، ادبىياتچىلار، ھىمىن اىكىنچى نۇع رىوايتلارى ادبىيات سانەش. اۋنلار «رۇلان بارت» بىن بو سۇزىنە قۇل قۇرلار كى «... ھىنەنى، اۋىرەتمەك اۋلورسا، ادبىيات دىر» (اىگىتون: ۱۳۸۰، ۲۷۲). سۇز بورادىر كى بىئەنلە بىر تەرىقى ادبىيات اۋچون نىچول ئىدىككە، كۆلتورلە ادبىيات آراسىندا بىر قىرق اۋلور. اۋنا گۇرە، ھىم موزۇع، ھىم دە بو ساحەلەرن آراش دىرىدىقى حۇزەلەرن باخىمەن. كۆلتور سۇسولۇزىسى^۳ اىلە ادبىيات سۇسولۇزىسىن آراسىندا بىللى - باشلى بىر سىنەر قىلەمىر. اىلە اۋنا گۇرە دە، اۋىرەتمە ئىستىقلار^۴، ادبىياتىن آراش دىرماسىنى، ھىمەن كۆلتور آراش دىرماسى سىناراق، ھىر اىكىسە دە عىنى گۇزەلە باخىب، عىنى سۈيەنە دىر وئىرىلەر (گىرىس: ۱۳۶۳، ۵۲).

بىئەنلە بىر اۋىوشمادىن - تىجەنەن سۇز آچماق، البىئە كۆلتورون

۱ - رىوايت: داستانگوىيى Narration.

۲ - اىمگە: اىماز، تىقۇز، تىقۇز خىالى Image.

۳ - سۇسولۇزى: جامەئەشەناسى Sociology.

۴ - ئىستىقلار: ئىجاد، مۇستەھ Institution.